

ПРАВНА ПРАВИЛА РИМСКОГ ПРАВА

Приредила: др Марија Игњатовић

Ниш, 2014.

ПРАВНА ПРАВИЛА РИМСКОГ ПРАВА

приредила доц. др Марија Игњатовић

Издавач:

Правни факултет Универзитета у Нишу

За издавача:

Проф. др Мирослав Лазић, декан

Рецензенти:

Проф. др Владо Бучковски

Проф. др Мирјана Поленак Акимовска

Проф. др Гоце Наумовски

Технички уредник:

Ненад Милошевић

Штампа:

Атлантис Ниш

Тираж:

100

ISBN 978-86-7148-180-9

САДРЖАЈ

Предговор.....	1
Појмовник.....	19
Римско статусно право.....	49
Римско брачно и породично право.....	57
Римско стварно право.....	65
Римско облигационо право.....	73
Римско наследно право.....	91
Грађански судски поступак (правила цивилне процедуре).....	99
Извори.....	111
Литература.....	112
Изводи из рецензија.....	114

ПРЕДГОВОР

D. 1,1,1, pr. (Ulpianus): Iuri operam daturum prius nosse oportet, unde nomen iuris descendat. Est autem a iustitia appellatum: ut eleganter Celsus definit, ius est ars boni et aequi. Cuius merito quis nos sacerdotes appellat: iustitiam namque colimus et boni et aequi notitiam profiteamur, aequum ab iniquo separantes, licitum ob illicito discernentes, bonos non solum metu poenarum, verum etiam praemiorum quoque exhortatione efecere cupientes, veram nisi fallor philosophiam, non simulatam affectantes.

Када се жели да се изучава право, треба најпре да се сазна одакле потиче назив право (*ius*). Оно је названо, наиме, према правди (*iustitia*), јер као што је то лепо дефинисао Целзус, право је вештина доброг и правичног. Због тога нас (правнике) понеко назива и свештеницима (правде), јер служимо правди и посвећујемо се познавању добра и правде, делећи тако правично од неправичног.

Проучавање и истраживање правила римског права представља не само полазну основу за даљи развој приватног права, већ и прилику да се проговори о римском праву, и да се одреди његова улога и место у овом процесу, као и да се дају одговори на многа питања почевши од значења римског права у савременој правној терминологији, па све до применљивости института римског права у условима савремене тржишне економије (улога римских института стварног права, као и утицај римског облигационог права, а посебно римских уговора на уговоре савременог права). Само на овај начин, кроз истраживање правних правила римског права, може се доћи и до многобројних одговора на питања као што су она која се односе на полазне основе у процесу кодификације савременог права, односно на чијим темељима права су кодификације извршене. На тај начин може се доћи и до суштинског одговора колики је и какав је допринос римског права у стварању савременог, пре свега, приватног права, а потом

и одговора на питање о оправданости римског права у даљем правничком образовању на универзитетима.¹

Да би се уопште приступило истраживању правних правила римског права, неопходно је да се упознају и свеопште прилике времена у којима су она настајала, како би се прецизно одредили периоди током којих су та правила настала, имајући у виду да се римска историја развијала готово пуних тринаест векова. Одређивање периода настанка појединог правног правила омогућава да се утврди правно-политички разлог његовог настанка и потреба за одређеним нормирањем, и то управо кроз правила римског права.

Према свеопште прихваћеном схватању, под римским правом подразумева се правни систем који се примењивао у римској држави од њеног оснивања у осмом веку пре наше ере, тачније од 754. године пре наше ере, па све до њеног коначног распада после смрти цара Јустинијана 565. године наше ере. Овај дуг временски период, у коме се развијала римска држава и право, многи правни историчари деле на четири периода.

У првом периоду (754. г. пре н.е. - 509. г. пре н.е.), познатијем као „доба краљева“ или „доба војне демократије“, право карактерише строги формализам, крутост, нееластичност, сиромаштво правних института, неједнакост грађана пред законом, патријархално ропство, као и постојање персоналне егзекуције. У овом периоду главни извор права био је Закон XII таблица, као прва кодификација целокупног до тада створеног обичајног права.

Други период (509. г. пре н.е. - 27. г. пре н.е.), доба Републике, био је период у коме је дошло до ширења римске државе и свеопштег развоја друштвено-економских односа што се рефлектовало и на сам развој права. У овом периоду римско право је доживело свој напредак, јер се је полако ослобађало строгог формализма, који је често био одличан параван за многе шпекулативне радње, посебно у робном промету. Са ослобађањем од формализма, стварали су се и многи правни институти, посебно из области облигационог права, будући да је дошло до ширења државе, па самим тим и до развоја тржишне привреде. У циљу изједначавања свих људи пред законом, посебну улогу одиграли су претори, који су у овом периоду створили систем хонорарног права.

Трећи период (27. г. пре н.е. - 284. г. н.е.), доба принципата или чувено „златно доба“, био је период у коме је римска држава постала велика светска сила. Овај период се карактерише обиљем правних извора, и веома важним мишљењима учених правника, међу којима се посебно издвајају

1 Опширније: Игњатовић, М. – Римско право и његов трајни карактер, Право: теорија и пракса, бр. 7-9/2012., Нови Сад, 2012, стр. 55-71.

мишљења чувене петорке римских класичних правника, познатијих као „Сенат мртвих“ (Улпијан, Папинијан, Паулус, Модестин, Гај), преточена у њихова правничка дела, која су и данас предмет многобројних анализа, посебно када је реч о еволутивном развоју института приватног права.

Четврти период (284. г.н.е. - 565. г.н.е.), доба домината, карактерисала је свеопшта декаденција римског друштва. То је био период у коме је сва власт била сконцентрисана у рукама само једног владара „*dominus et deus*“. Отуда, ово је био период у коме је сво право стварао и креирао сам владар, а правна мисао претходног периода губила је своју стваралачку снагу, тако што се њена улога у овом периоду само сводила на цитирање дела учених правника. Коначно, у овом периоду, за време владавине цара Јустинијана, извршена је кодификација дотадашњег целокупног римског приватног права са доношењем *Corpus Iuris Civilis*.²

До поновног оживљавања римског права и његовог продора код народа Западне Европе, дошло је са рецепцијом римског права и то најпре у средњовековним градовима Италије. Рецепција римског права на широком европском простору довела је до тога да је на Универзитету у Болоњи изузетно била цењена Јустинијанова кодификација и то посебно *Digesta* и *Institutiones*, као њени најбитнији делови.³ Осим у Италији, што је било сасвим природно, до рецепције римског права дошло је и у Француској крајем XV века. Француска тога доба била је само политички обједињена, али не и правно. Свака покрајина имала је своје обичајно право (*coutumes*), и из тог разлога припадници других провинција сматрани су странцима. У Паризу, Бордоу, Бургундији, Бретањи, и у другим провинцијама примењивали су се обичаји, док се у јужним крајевима земље, из историјских разлога, примењивало римско приватно право. Паралелно са овом ситуацијом на нормативном и фактичком плану, дошло је и до појаве нове струје у правној науци. Настала је школа „елегантне јуриспруденције“, која се окренула изучавању историје римског права и тако је одступила од идеја глосатора и постглосатора, који су тежили практицизму. Тада се, насупрот,

2 Тачније, Западно римско царство пало је 476. године, док је Источно наставило да живи и да примењује правне институте створене у римској држави све до смрти Јустинијана, како то неки аутори истичу, последњег римског, а првог византијског владара, 565. године. Отуда је и јасно како је дошло до утицаја римских правних института на византијско право и словенске народе.

3 До рецепције римског права у европским средњовековним градовима није дошло законодавним путем преко законских текстова, него *via facti*, обичајним путем. Многи школовани правници, по повратку из Болоње, примењивали су римско право, које су студирали, и које је по свом садржају и ситематизацији било далеко напредније него домаће право. Опширније: Марија Игњатовић et al. (проф. др Гордана Станковић) (2006) Римско право и Code civil, Зборник радова „Две стотине година од доношења Француског грађанског законика“, Ниш, Правни факултет, стр. 303.

италијанском начину учења римског права (*mos docendi italicus*), јавио нови, француски начин учења (*mos docendi galicus*), који се временом проширио изван територије Француске.

Међутим, поред научника који су се искључиво бавили историјом римског права, било је и оних који су били посвећени питањима примене римског права у пракси. Они су се називали пандектистима, по најзначајнијем делу Јустинијанове кодификације, Пандектама (*Digesta*). Уз пандектисте у XVIII веку појавила се и школа природног права. Ова школа, чији је истакнути представник био Гроције, настојала је да створи јединствен правни систем заснован на принципима здравог разума. Критикујући поједине одредбе Јустинијанове кодификације, присталице ове школе су захтевале да се право унификује и да се, уместо правног поретка састављеног из два слоја правних прописа (домаћих прописа и прописа римског права), законодавним путем пропишу јединствена правна правила.⁴

Напред наведен, кратак приказ, у развоју римског права, је неопходна претходна радња а у циљу настојања да се одговри, пре свега, на два круцијална питања: који је, од четири наведена периода у развоју римског права, утицао на даљи развој савременог, пре свега, приватног права, и какав је утицај римског права на правну науку, односно, зашто је неопходно да се изучавају правна правила римског права и уопште римско право.

Дакле, као што се може приметити на основу претходне кратке анализе, нису сви периоду у развоју римског права важни и битни за развој савременог права, нити су једнако утицали на настанак и даљи развој правних правила. Нормално је, да недовољан развој свеукупних друштвено-економских прилика, у римској држави првих периода, није био прилагодљив за услове развијеног друштва, па самим тим и правна правила римског права настала у овим периодима нису одиграла суштинску улогу у периоду доношења великих грађанских кодификација. Зато, када говоримо о периодима у којима се римско право развило до те мере, да је послужило као темељ за изградњу савременог права, мислимо, пре свега, на римско право трећег и четвртог периода, прецизније на право класичног периода, у коме су римски правници поставили темељ правне науке, управо преко дефинисања бројних правних правила римског права, и право посткласичног периода у коме су сва знања римских класичних правника била обједињена у једну велику кодификацију, као што је Јустинијанова кодификација. Управо, познавање римског права и његових правних правила из ових периода нужно је повезано са изучавањем грађанског права савременог доба.

4 Овај доктринарни захтев одговарао је приликама у Француској тога доба, у којој су у примени били домаћи прописи, а само као супсидијарни извор било је примењивано римско право.

Научно изучавање грађанског права савременог доба, као императив поставља да се проучава његова историја, односно историја његових института, а та историја је управо историја римског права, које се развијало готово тринаест векова, па и више, ако се узме у обзир и сам процес рецепције римског права који је започео са глосаторима у XI веку а окончао се са пандектистима у XIX веку. Познавање историје римског права, омогућава да се дође до сазнања о томе која су то правна правила римског права на којима су изграђени правни појмови, како је извршена категоризација основних правних института, које су прихватиле готово све државе данашњице,⁵ па чак и оне у којима није дошло до рецепције римског права,⁶ и како је уопште извршена целокупна подела права.

У том смислу, подвођење римског права под „историцизам“, било би, у сваком случају, неадекватна примена овог термина. Данас је опште прихваћено схватање да би правне студије требало да буду ослобођене историцизма, и то је неспорно. Али спорна је чињеница да се, наводећи ово схватање, често не прави основна разлика између историцизма и историјског метода, као научног метода, који се примењује приликом изучавања одређене области. У том контексту не можемо само говорити о римском праву као о „историцизму“, већ овај епитет можемо да доделимо и позитивно-правним предметима, јер и у њима наилазимо на одређене институте који су престали да егзистирају у садашњости и постали су део правне историје, управо као последица промене свеукупних друштвено-економских односа, а посебно после процеса транзиције започете у скоријој прошлости. Дакле, такво поимање било би крајње погрешно, и то подједнако како за позитивно-правне предмете, тако и за само римско право.

5 Државе које своје правне системе базирају на римском праву, данас превазилазе границе некадашње моћне римске државе, па се тако данас римско право користи као полазна основа у изградњи савременог права и у земљама Латинске Америке, великом делу Африке, Блиском Истоку, Јапану, Индонезији. Опширније: Марија Игњатовић et al. (проф. др Душко Медих) (2011) „Да ли римски свадбени обичаји живе и данас?“, Годишњак, бр.1, Бања Лука, Факултет правних наука Универзитета Апеирон, стр. 201.

6 Примера за то је много, а посебно долазе до изражаја у праву Енглеске, које представља део англосаксонског система. Без обзира на чињеницу да се правни систем англосаксонских земаља не темељи на римском праву, и у овим земљама примењују се поједина правила римског права. Тако, у једном енглеском случају из 1987. године у коме је било речи о правима двеју страна чија се нафта помешала, судија је донео пресуду, окренувши се римском праву и његовом правилу о стицању својине настале мешањем двеју ствари (*confusio*). У складу са тим правилом, нафта је морала да се подели између обе стране сразмерно њиховом уделу у целини. (Inst. 2.1.27). Предвиђено овим правилом римског права, судија је додатно омогућио и тужбу за накнаду штете због недопуштене радње. Опширније: Stein, P., (2007) *Rimsko pravo i Europa, povjest jedne pravne kulture*, prevod: Petrak, N., Zagreb, стр.142.

Иако, термилошки посматрано, историцизам и историјски приступ, као научни метод имају заједнички корен, ова два термина се суштински разликују, и управо ту треба тражити основну аргументацију за погрешну употребу термина под којим се данас подводи римско право. У супротном, ако се ова разлика не истиче, већ се препусти, да се овако значајно право и предмет у оквиру кога се оно проучава, тумачи на сасвим погрешан начин, онда би се и сви они који би се определили да се баве проучавањем права, а посебно, савременог приватног права, доводили у заблуду да су сви институти грађанског права настали у не тако далекој прошлости. Ту се, пре свега, мисли на „младе жељне правничког знања“, (како је студенте права називао и сам чувени римски класични правник, Гај).

Отуда се намеће потреба за изучавањем римског права и његових правних правила, и то, пре свега, применом историјског метода, јер се, управо на тај начин, постиже да се дође до одређених сазнања о историјском настанку и развоју, најпре, основних правних института, а потом и о развоју института приватног права, чиме се уочавају одређене законитости у општем друштвеном развоју. Чињеница је да, се, изучавањем правних правила римског права омогућава праћење еволутивног развоја права, почевши од најранијег периода, па преко рецепције, која је са своје стране извршила велики утицај на кодификације модерног доба. Тиме се потврђује још једном оправданост римског права и данас, и оправданост правила, давно изреченог, да се „не може говорити о својој будућности, без претходног познавања своје прошлости“.

Поред историјских разлога за проучавањем римског права и његових правних правила постоје и дидактички разлози за то. Пре свега, проучавањем римског права пружа се могућност да се делови римског права проучавају кроз његове правне изворе и на тај начин стиче се навика да се правилно размишља у духу правних прописа, као и да се правилно изводе закључци, што опет са своје стране захтева развијање правничке логике и дијалектике.

У циљу стицања одређене вештине у примени нормативног метода, римско право има, такође, значајну улогу. Опште је позната чињеница да су Римљани први успели да проникну у научни метод за стварање права, преко кога су дошли до низа решења од којих су стварали правна правила и смештали их у оквире закона и других законских прописа. Отуда, бављење римским правом је нужно, како би се правилно схватио и адекватно примењивао и нормативан метод, без кога, данас, не можемо да замислимо правничку професију.

Бављење римским правом и истраживање његових правних правила, развија осећај и за правну технику. Управо су Римљани били познати по правном умећу у погледу правног регулисања случајева узетих из

свакодневног живота, које су стављали у правне оквири, стварајући на тај начин правна правила, затим, по прецизности у правном мишљењу и закључивању, по тумачењу правних норми и правних институција и по изградњи великог броја правних теорија. Зато се, данас, нужно и намеће потреба за његовим проучавањем, јер се савладавањем свих ових правих техника, уочавају уједно и одређене правне законитости у погледу настанка одређених правних института и у погледу њиховог развоја. На тај начин, долази се до одређених закључака о евентуалном њиховом ишчезавању у зависности од развоја свеукупних друштвено-економских односа.

Када је реч о утицају римског права на савремено право, полазну основу у разматрању овог питања требало би тражити управо у развоју свеукупних друштвено-економских односа, прецизније речено, у развоју робно-новчаног промета. Наиме, о његовом утицају, свакако се не може говорити у периоду када је Европа била један велики затворени феуд, у доба феудализма, у коме се обновила затворена кућна привреда, односно, поновила натурална производња. До његовог буђења и реанимирања долази тек онда када је дошло до новог развоја робно-новчаних односа, и када је постало јасно да не постоје одређени правни инструменти за регулисање промета насталог у новим приликама. Управо, ова чињеница била је полазна основа за поново окретање римском праву, јер се дошло до закључка да је управо то право имало успешне инструменте за уређивање робно-новчаних односа. Тако је дошло до рецепције римског права и поновне примене модификованог римског права, које је одговарало новонасталим приликама.⁷

Међутим, рецепција римског права није значила, у буквалном смислу речи, примену непромењеног римског права. Заправо, у свим земљама које су се упустиле у процес рецепције, већ су на снази била нека обичајна правила.⁸ Рецепција је у свим земљама била спровођена тако што су се

7 „Јасно је да су за рецепцију нужне одређене претпоставке...прва, и, свакако, најважнија претпоставка је постојање идентичности или барем блиске сличности друштвено-економских система. Ако не постоји таква једнакост или сличност, такво позајмљивање туђих правних норми у суштини је имитација или просто копирање нечега што не може да се уклопи у властити правни систем. Друга претпоставка, је правни систем или његови делови да су повезани, савршенији, соодветнији за уређивање конкретног вида друштвено-економских односа, од оних који постоје у земљи која жели да преузме туђе право“.Види: Асен Групче et al. (проф. др Мирјана Поленак-Акимовска) (1996) „Улога римског права у формирању новог савременог грађанског (имовинског) права“, Зборник во чест на Иво Пухан, Скопје, Правен факултет „Јустинијан Први“, стр. 50.

8 Већ смо раније истакли да је Француска тога доба била само политички обједињена, али не и правно. Свака покрајина имала је своје обичајно право (*coutumes*), и из тог разлога припадници других провинција сматрани су странцима. Из тог разлога јавила

одређена правна правила римског права модификовала и прилагођавала друштвено-економским приликама, које су биле актуелне, или су, пак, у одређеним ситуацијама коришћена правна правила директно преузета из римског права. Кодификације савременог европског приватног права представљале су и представљају веома важне прекретнице за даљи развој савременог права. Оне су значајно допринеле систематизацији националног обичајног права и европске правне традиције као и општој промени у националној правној свести. Међутим, нове кодификације грађанског права биле су само регионалне или националне верзије једне опште тенденције: трансформисања и прилагођавања римског права у савремено право, односно савремена верзија римског права.

Грађански законици који су доношени у државама европског правничког круга, значајно су допринели систематизацији националног обичајног права и европске правне традиције уопште. Кодификовање грађанске материје кроз грађанске законике Француске, Аустрије, Србије, Немачке, било је несумњиво од посебног значаја за развој друштвених односа и за свакодневни живот грађана, посебно, ако се има у виду чињеница да су њима регулисани односи у које се и данас масовно ступа. Овај начин уређивања друштва правом, имао је велике предности у односу на до тада устаљену праксу, јер је омогућавао сазнавање права и његову лакшу примену пошто су сва правна правила из области грађанског права била на једном месту, у једном тексту. Поред тога, овакав законодавни подухват и поступак пружао је могућност за квалитетније и систематско тумачење правних норми.

Први грађански законик који је донет био је грађански законик Француске (Code civil, 1804).⁹ Овај Законик, који је касније служио као основа за изградњу многих касније донетих грађанских законика, нашао је свој основ у Јустинијановој кодификацији.¹⁰ „Пре свега унутрашња глобална структура савременог имовинског права, као дела правног система, у

се потреба да се створи јединствени правни систем, који ће у исто време да обједини већ постојеће обичајно право и римско право, као супсидијарно право. То је и пошло за руком доношењем Code civil 1804. године. Види: Марија Игњатовић et al. (проф. др Гордана Станковић) (2006) Римско право и Code civil, Зборник радова „Две стотине година од доношења Француског грађанског законика“, Ниш, Правни факултет, стр. 307.

⁹ Code civil - Француски грађански законик донет је 1804. године и уз извесне измене и допуне, настале у току времена, важи у Француској и данас. Законик је имао велики утицај на законодавство у другим земљама и у том погледу уживао је углед већи од свих других, касније донетих грађанских законика. О томе: Речник правних речи и израза, (2000), приватно (грађанско) право, Београд, стр. 48.

¹⁰ Види: Марија Игњатовић et al. (проф. др Гордана Станковић) (2006) Римско право и Code civil, Зборник радова „Две стотине година од доношења Француског грађанског законика“, Ниш, Правни факултет, стр. 303-315.

својој основи је дата у Јустинијановој кодификацији”.¹¹ Наиме, приликом доношења грађанског законика Француске, пошло се од пандектног метода систематизације права.¹² Према овом методу, целокупно приватно право састоји се од пет делова: општег дела, породичног права, стварног права, облигационог права и наследног права. Та основна структура приватног права и данас постоји и прихваћена је у свим грађанским законцима, без обзира што се данас могу чути полемике око тога да ли би неки од наведених делова требало проучавати у оквиру приватног или пак у оквиру јавног права, будући да у себи садрже елементе императивности као нпр. породично право.

И у Републици Србији, будући да је Грађански законик из 1844. године, већ дуго времена ван снаге, још од 1946. године,¹³ и после низа неуспелих покушаја да се кодификује материја имовинско-правних односа, која би одговарала приликама данашњице, 2006. године формирана је била Комисија за израду новог Грађанског законика, коју је формирала Влада Републике Србије. Усвајајући пандектистички метод, на исти начин као и Комисија, под вођством Јована Хаџића из 1844. године,¹⁴ Комисија је

11 О томе: Асен Групче et al. (проф. Др Мирјана Поленак-Акимовска) (1996) „Улога римског права у формирању новог савременог грађанског (имовинског) права“, Зборник во чест на Иво Пухан, Скопје, Правен факултет „Јустинијан Први“, стр. 52.

12 Назив је добио по најзначајнијем делу Јустинијанове кодификације, *Pandectae* или *Digesta*. И једна од школа, која је извршила највећи утицај на савремено, називала се пандектистима. Они су искључиво били посвећени питањима примене римског права у пракси.

13 „Србија је, као што је опште познато, донела свој грађански законик још 1844. године, који је био на снази пуних сто година, све до 1946. године, када је са свим законима Србије и предратне Југославије, изгубио правну снагу, под дејством „револуционарне свести“ којом је извршена аброгација целокупног до тада важећег правног система, а који је у овој области изражавао тековине европске правне цивилизације“. Види: Основни разлози и потребе доношења Грађанског законика Србије, Рад на изради Грађанског законика Републике Србије (извештај комисије о отвореним питањима), (2007), Београд.

14 „Заслуга је Грађанског законика из 1844. године што је увео правни поредак „уместо турског безакоња“ и што је у њему заштита приватне својине била формулисана као опште правило, те је правно важила у односу на све и сваког“. *Ibid.* Овакав концепт приватне својине поникао је из римског права. И управо у овоме треба тражити улогу римског права на даљи развој имовинско-правних односа, посебно када се има у виду да је и грађански законик Србије, иако о томе нема сигурних доказа, донет под утицајем грађанског законика Француске, који је у потпуности прихватио римски концепт приватне својине. Опште је познато Енгелсово схватање о историјској улози римског права „као прво светско право којима се регулишу производни односи...које у први план истче концепт приватне својине и свих односа који се даље развијају на њој (купац и продавац, поверилац и дужник, уговор, облигација и др.). Иако немамо сигурних доказа о томе колика је улога грађанског законика Француске на грађански

прихватила концепцију о подели целокупног приватног права на стварно-правне, облигационе, породичне и наследно-правне односа. То само још једном потврђује, да је и данас задржана концепција поделе приватног права на лица, ствари и тужбе, настала још у римском праву. Утицај римског права на савремено право је посебно изражен у домену стварног и облигационог права, где постоје институти - као што су ствари, заштита својине, службености, стицање права својине одражајем на непокретности, право грађења, емфитеуза, дугорочни закуп, обезбеђење потраживања, право ретенције, право прече куповине, заложно право у домену стварног права и иста систематизација извора облигација, елементи уговора, иста концепција купопродаје и њена форма, одговорност за правне и физичке недостатке ствари, уговор о грађењу, о пуномоћству, поклону, послузи, ортаклуку, депозиту, у домену облигационог права.

Евидентан пример утицаја римског права на савремено право огледа се и у основним начелима (аутономија воље и начело савесности и поштења). И Комисија за израду новог Грађанског законика истиче да су ова основна начела резултат историјског искуства, политичких реалности, економског устројства и постојећег стања етике. „Основна начела представљају прихваћен метод и филозофију грађанског права у датој држави, она дају како општу слику, тако и опште упутство за сналажење и тумачење неких установа и конкретних правних односа“.¹⁵ Говорећи о основним начелима, Комисија истиче да је познавање ових начела, насталих у римском праву и њихово разумевање, нужна претпоставка за изградњу система грађанског права али и предуслов за исправно тумачење свих грађанско-правних института, чиме се само потврђује наша теза са почетка рада о „римској генијалности у стварању права“ посебно у домену правне технике (доследно правно мишљење, закључци који се базирају на истинској мајсторији у стварању и тумачењу правних правила и правних институција).

Када је реч о римском и савременом породичном праву и његовој система-тизацији, већ на први поглед се увиђају сличности, али и све веће разлике које су последице развоја друштва савременог света. Сама концепција савременог породичног права у основи прати концепцију насталу у римском праву, па се тако и данас у овом делу разматрају институти брака, породице, односа родитеља и деце, хранитељства, усвојења. Међутим, као што смо истакли до промена је ипак дошло, па се тако, примера ради, брак дефинише као „заједница одређених лица повезаних одговорношћу за

законик Србије, постоје сигурни докази да се српско имовинско право развило према аустријском концепту, садржаном у грађанском законик у Аустрије. А, опет, грађански законик Аустрије је, без икакве сумње био донет по угледу на грађански законик Француске - Code civil.

15 *Ibid*, 80.

живот и узајамну добробит који имају право на посебу заштиту и одређену друштвену подршку".¹⁶ Новонастала дефиниција битно се разликује од оне која је настала у римском праву и која је дуго времена важила као једна од најпрецизнијих и најлепших дефиниција, а коју је дао класични правник Модестин - *Nuptie sunt conjunctio maris et femine et consortium omnis vitae, divini et humani iuris communicatio* (брак је веза између мушкарца и жене, заједница свих облика живота заснована на људском и божанском праву). Ово одступање у дефинисању брака, па потом и породице, сигурно је резултат новонасталих промена у савременом друштву, и неминовно представља сукоб између традиционалног и савременог концепта брака и породице у целини. Са друге стране, породично право је грана права која је највише изложена различитим утицајима, почевши од историјских, социолошких, етичких, културних, обичајних, и других, који истовремено играју веома важну улогу у формирању једног друштва. Утолико пре, што се породица најчешће и дефинише као основна ћелија људског друштва. Будући да, породица као основни институт једног друштва, одсликава то друштво, јасно је зашто су се норме и правна правила породичног права до сада мењали и зашто су се претежно изучавали и изучавају се у оквиру националног права.¹⁷ Међутим, и поред измењеног концепта породичног права у ново време, утицај римског права и даље је јако присутан и у овом домену права, и посебно долази до изражаја када је реч о поступку усвојења, и самом институту усвојења.

Када је реч о стварном праву, утицај римског права на савремено право је толико велики да се и данас готово на исти начин, како се то закључивало и дефинисало у римском праву, дефинишу основни институти стварног права: ствари (осим оних подела које су типично римске као што су *res Mancipi* и *res nec Mancipi*), својина, државина, начини стицања својине, založno право, дугорочни закупи земљишта. Систематика службености, онаква каква је била нормирана римским правом, преузета је и у нашем савременом праву. Ово исто се односи и на институт суседског права.

Па ипак, чини се, да је највећи утицај римског права на савремено право дошао до изражаја у домену облигационог права, те да се слободно може закључити да је најважнија правна оставина римског права управо облигационо право. У домену облигационог права посебно су значајни римски концепти за уговор о купопродаји, ортаклуку, поклону, послузи, пуномоћству, грађењу, депозиту. Исто, приликом систематизације извора

¹⁶ *Ibid*, 91.

¹⁷ О томе: Марија Игњатовић, et al.(проф. др Наташа Стојановић; проф. др Срђан Голубовић) (2009) О утицају појединих правила ЕУ на регулисање брачних имовинско-правних односа у праву Републике Србије, Зборник сажетака „Право Републике Србије и право Европске Уније - стање и перспективе“, Ниш, Правни факултет, стр. 90.

облигација свакако би требало поћи од онога како је то учињено у римском праву. Када се говори о правима и обавезама субјеката права, можемо закључити да је концепт римског права готово непромењен у савременом праву, и то се односи на све димензије у погледу садржине права и обавеза странака у уговору. Зато је корисно, и то како за студенте права, тако и за све оне који се баве истраживањем уговорног права, да приликом креирања института облигационог права, консултују римско право и његова правна правила у овом домену, односно да спроведу упоредну анализу решења садржаних у римском праву. На тај начин, може се доћи до многобројних конструктивних решења везаних за ову проблематику.

Са друге стране, потреба да се одговори све захтевнијем процесу европске интеграције, ставља у задатак потенцијалним земљама чланицама Европске Уније и онима које то већ јесу, одређене активности у циљу хармонизације прописа у свим областима права, укључујући при том и грађанско право. Залагања и активности у циљу унификације права у оквиру ЕУ, поново су оживеле занимање за римско право, посебно за Јустинијаново право, као већ једном у прошлости створено право *ius commune*.¹⁸

„Помисао како право Европске Уније није нешто посве ново, него представља својеврсну обнову једне јединствене правне културе која је некоћ обухваћала сву Европу, доводи до поновног оживљавања занимања за римску правну традицију. Истраживање те традиције слиједи развој од Јустинијанова права све до модерних кодификација, показујући притом принос правника појединих земаља. Та истраживања јасно су показала у којој су мјери појмови и правна правила што су их разрадили Римљани итекако остали живи у свом јасно распознатљивом облику. Али она такођер показују и све оне захвате подузете на римском праву у сврху његове прилагодбе савременим захтјевима“.¹⁹

Колико је велики утицај римског права на формирање европског правничког ума опште посматрано, па и данас у условима све захтевнијег процеса унификације у оквиру Европске Уније, најбоље сведоче речи Гетеа, које је давно изрекао у разговору са Екерманом, а које су и у данашњим условима апсолутно применљиве, у којима он римско право пореди са гњурцем, “који с времена на време загњури, па се поново појави на површину, никада не ишчежавајући до краја, чиме добија трајни карактер”.²⁰

18 Иако је велики број европских земаља дао свој допринос у изучавању римског права, средиште његовог проучавања, данас је свакако у Немачкој и Италији. У Италији се римско право изучава на преко сто факултета различитих универзитета.

19 Види: Stein, P., (2007) *Rimsko pravo i Europa, povjest jedne pravne kulture*, prevod: Petrak, N., Zagreb, стр.142.

20 Детаљније: Zimmermann, R., (2001), *-Roman Law, Contemporary Law, European Law*, Oxford, стр. 3.

На крају, универзалност римског права и његов трајни карактер огледа се и у многобројним латинским правним појмовима и у самој опште прихваћеној правничкој латинској терминологији, без које се, данас, не може замислити едуковани правник, као што се без латинске терминологије, не може замислити ни едуковани лекар.²¹ „Карактеристично је и то да је у савременој науци грађанског (имовинског) права заступљена а у неким случајевима и приоритетна употреба латинских појмова, њихових дефиниција и низа сенценци. То је, у суштини, најбољи спољашњи показатељ за њихово римско порекло, истина, продужено и примењивано и у средњем веку, па и касније у разним правничким школама. Латински правни појмови и латинске правне изреке су толико познате и бројне, да нема сврхе да се наводе појединачно“.²²

На основу свега изложеног, долази се до закључка да је истраживање римског права и његових правних правила, као и познавање правних појмова претходни услов за постизање солидног правничког знања, опште и правне културе, да његово познавање може да допринесе, па чак и да практично унапреди савремено приватно право и да би његовим изучавањем требало да се бави свако, ко би желео да постане угледан и едукован правник.

Монографија „Правна правила римског права“ резултат је заједничког рада доц. др Марије Игњатовић и групе сарадника из реда студената са свих година Правног факултета у Нишу, жељних правничког знања и образовања.

Идеја за истраживањем овог типа, није новијег датума. Током 2005. године, на сугестију једног броја професора са Правног факултета у Нишу, започео је индивидуални рад на прикупљању правних правила римског права из свих области права. И тај рад је трајао неколико година. У току тог истраживачког рада прикупљено је обиље материјала из домена римског приватног права који је послужио као основна грађа у настанку ове монографије. До дефинитивне реализације да се прикупљени материјал коначно систематизује, приреди, монографски уобличи и преда научној и стручној јавности дошло је средином 2012. године. У школској 2012/2013 години формиран је тим истраживача из редова студената који

21 И данас, као и у доба моћне римске државе, за поједине правне институте или принципе, користи се иста латинска правна терминологија: *proprietas, dominium, possessio, usucapio, traditio, superficies solo cedit, ex nunc, ex tunc, ne bis in idem, testis unus, testis nullus, prior tempore, potior in iure, nemo iudex in causa sua, res inter alios acta, res iudicata, ratio legis, restitutio in integrum*, итд.

22 Види: Асен Групче et al. (проф. Др Мирјана Поленак-Акимовска) (1996) „Улога римског права у формирању новог савременог грађанског (имовинског) права“, Зборник во чест на Иво Пухан, Скопје, Правен факултет „Јустинијан Први“, стр. 53.

се ангажовао у припреми ове монографије. Студентски тим је обухватио двадесеторо студената Правног факултета у Нишу са свих година студија - заљубљеника у римско право, историју римске државе и римску правну традицију. Основна идеја и жеља приређивача и истраживачког тима је била да се кроз прикупљену листу римских правних правила и појмова из свих грана римског приватног права (*ius privatum*) систематизује један део материје римског приватног права и тако да допринос правној науци.

У монографији “Правна правила римског права” прикупљени су само делови правних правила и појмова који су данас најпрепознатљивији савременом праву. Амбиција приређивача и истраживача ове публикације није била да се прикупе сва правна правила и правни појмови римског права јер би то био један изузетно дуг истраживачки подухват који би нужно захтевао године и године научног истраживања.

Ова монографија није намењена само широј академској јавности – намењена је сваком ко жели да се бави или сазна нешто више о римској правној науци и њеним донетима. Са жељом да ова монографија буде добро прихваћена и од студената и од правничке јавности, истраживачки тим изражава захвалност свим будућим читаоцима.

До реализације овог пројекта не би дошло да није било подршке управе Правног факултета у Нишу и Центра за публикације Правног факултета у Нишу, којима се приређивач и истраживачки тим свесрдно захваљују.

Др Марија Игњатовић

СТУДЕНТИ – САРАДНИЦИ

Арсенијевић Бојана,
.....
Лаловић Моника,
.....
Шведска Вања,
.....
Косовац Миљана,
.....
Вукић Стефан,
.....
Делчев Катарина,
.....
Божанић Милош,
.....
Тодоровић Стефан,
.....
Симић Јелена,
.....
Стојановић Стефан,
.....
Петковић Миша,
.....
Антић Ива,
.....
Михајловић Александар,
.....
Јанић Љубица,
.....
Станковић Милица,
.....
Станојевић Лазар,
.....
Јовановић Јована,
.....
Стојановић Божидар,
.....
Стојановић Радован,
.....
Ђорђевић Петар,
.....

Изражавам захвалност студентима-сарадницима за њихов допринос у припреми ове монографије, а посебно за заједнички проживљене сате и дане истинске стваралачке радости.

Др Марија Игњатовић